

2002-2003. a. projekti Koduvald Jõelähtme abil koostas Jõelähtme valda 19 leheküljel sõnas ja pildis tutvustava raamatukese.

Projekti rahastasid EAS kohaliku omaalgatuse programmist, Jõelähtme Vallavalitsus ja seltsing Kodukoht Jõelähtme vald

Kuna raamatuke on matkadel osalenutele ja muudel Jõelähtme valda tutvustavatel üritustel ära jagatud, siis on siinkohal tekstimaterjal, kuid piltide nägemiseks või tegemiseks tuleb valda avastama minna.

Jõelähtme vald asub Põhja-Eestis Harjumaal. Jõelähtme vallas on 33 küla ja 2 alevikku. Kolga lahes on 9 saart.

Jõelähtme vallas paikneb Eesti vanimaid kultuurimaastikke - Rebala kaitseala. Piirkond on harukordselt rikas mitmesuguste arheoloogiliste ja ajalooliste kinnismuististe ning kaitstavate loodusobjektide poolest.

Jõelähtme valla vapil on punasel kilbil hõbedane lainelõikeline piit ja hõbedane liilia. Vapi värvid viitavad Harjumaale, lainelõikeline piit valla seotusele veega (meri, jõgi, kosk). Liilia Neitsi Maarja sümbolina tuleb valla vapile Jõelähtme 14. saj. Neitsi Maarjale pühitsetud kirikult.

Paigad on järjestatud nii, et oleks võimalik ka matkana läbida.

Lilla värviga on tähistatud külad, alevikud ja muud elupaigad

Punased on mõisad

Pruunid on militaarobjektid

Rohelised on looduslikud vaatamisväärsused

Tumedamad pruunid on kirik, kabel ja surnuaed

Hallid on tööstustega seotud kohad

1 LOO ALEVIK

asub 12 km kaugusel Tallinnast Peterburi mnt suunas. Loo on endise Tallinna linnuvabriku keskasula. Saha tütarkülana kujunes Saha-Loo, selle Loo talus oli juba 1937. a. Eesti suurimaid kanafarme. 1977. aastal ühendati Saha-Loo küla ja Lagedi asundus Loo alevikuks. 1963. a. alustas tööd lasteaed praeguses Toome tee 1 majas. 1982. a. avati esimene lasteaed-alkool Nõukogude Liidus ja 1987. a. valmis Loo kool. Koolihariduse algusaastaks võib pidada 1737. a., kui Saha herra kapten von Gersdorff Saha külas Jumala auks ja vaeste inimeste hinge õnnistamiseks kooli asutas; koolmeistriks oli Onni Abraham ja temal oli 8 koolilast.

1974. a. veebruaris avas ukSED spordihoone.

Loo aleviku Proosa väljal asub kivi kalme, mis on arheoloogiamälestis ja riikliku kaitse all. 1970-1984. a. toimusid siis suured arheoloogilised kaevamised. Puud, mis kalmel kasvavad, on istutatud aastatel 1974 - 1980.

2 LAGEDI MÕIS (*Laakt*)

Lagedi mõisa kohta on teateid aastast 1397. Säilinud on viinavabrik, kuigi ümberehitatult ja mõned kõrvalhooned. 1730-ndatel võistlesid omavahel esinduslikkuselt ja kunstirikkuselt Lagedi ja Maardu mõis. 1727. a. oli kroonumõis, 1859. a. kuulus mõis Eestimaa rüütelkonnale.

Endises viinavabrikus asus 1980. aastatel Tallinna Näidislinnavabriku Kultuurikeskus ja linnukasvatusemuuseum. Eesti taasiseseisvuses koliti muuseum Eesti Põllumajandusmuuseumisse.

3 ÜHISHAUD LOO ALEVIKUS

Lagedi mõisa pargis asub II maailmasõjas hukkunute ühishaud.

Nõukogude ajal toimusid siia kevadised rahvamatkad ning oktoobrilaste ja pioneeride koondused.

4 SAHA KABEL

Saha kabel on üks esimesi ristiusu kantse Eestis, rajatud algse puukiriku kohale, mis ehitati 1220-ndate paiku ja põletati maha juba 1223. a.

Praegune kabel on ehitatud 15. saj., samal ajal kui Pirita kloostergi ning on justkui kloostri kiriku minivariant. Kabel on pühendatud Püha Nikolausele - kaupmeeste ja rändurite kaitsepühakule.

Pikka aega oli kabel halvas seisukorras, lagunenu ehitati aastatel 1968-71.

5 SAHA KÜLA

Küla on esimest korda mainitud "Taani hindamisraamatus" 1241. a.

Saha külast on arhitektuurimälestisena kaitse all Mudasoo mäe kumeral seljal asuvad Saha kabel ja kabeliaed ning arheoloogiamälestisena Kirikuaugu vanem rauaaja tarandkalmed.

16. saj. lõpuni kuulus Saha küla Jüri kihelkonda, seejärel Jõelähtme kihelkonda.

1868. a. valmis Saha vallas koolimaja. Materjali kooli jaoks kinkis mõisahärra parun von Glodt. Mõis andis koolmeistrile 2-päeva koha pruukida.

6 SAHA MÕIS (*Taghe, hiljem Saage*)

Saha mõisa kohta on teateid 1347. aastast. Ta oli rajatud endise Kärša küla asemele.

Saha mõisa hoonetest on säilinud vaid üksikud kõrvalhooned.

7 MAARDU OHVRIHIIS

Maardu mõisa pargi taha jääb lehtpuumets - kunagise ohvrihiie asupaik, milles olnud vanasti Maardu järve toitnud allikad. Ammuste aegade mälestuseks seisab metsa lääneserval suur Hiiekivi.

8 MAARDU MÕIS JA PARK (*Maart*)

Esimesed teated mõisa kohta pärinevad aastast 1397. Mõis on käest kätte käinud, olles mõnda aega isegi keisrinna Katariina I oma. 1660-ndatel valmis mõisa varasem ehk keskmine osa, tiibehitised on lisandunud 19 saj. Peahoone taha jäi liigirikas park.

Tähtsamad kõrvalhooned: kaks teenijatemaja, ait ja tall moodustasid härrastemaja ees auhoovi.

Pärast 1710. aasta rahulepingut sai Maardust üks aristokraatia armastatuid väljasõidu kohti.

Bohn - Brevernite suguvõsa valduses oli mõis aastatel 1729-1919. Bohnid on jäänud kultuurilukku esimese eesti keelse piibli väljaandmise rahastamisega 1739. a. ning talurahva hariduse toetajatena.

Pärast mõisa riigistamist asus peahoones kool, mis laste vähesuse tõttu 1972. a. suleti. Maja renoveeris Tallinna Linnuvabrik, taastati ka alumise korruse historistlikud laemaalingud. 1993. a. ostis mõisa Eesti Pank esindushooneks.

9 MAARDU KÜLA

Maardu küla asustuslugu on palju mõjutanud mõisa rajamine - nagu ikka, juhtus ka siin nii, et mõisa loomisega kolis küla kaugematele maadele. Küla on hajaküla, st talud on laiali üle küla. Külas on sündinud tuntud näitleja ja lavastaja Evald Hermaküla (6.12.1941 – 16.5.2000). Ta on õppinud Maardu mõisas asunud koolis.

10 KOSTIVERE HÕBEAARE

See on paik, kust on leitud Eesti üks suuremaid hõbeaardeid. 1939. a. Arali talu maid kundes jäi sahatera külge kasetohust pundar, millest hakkas hõbedat välja pudenema: kaelavõrud, sõled, mündid jm. – ühtekokku 1330 g. Aare pärineb 13. saj algusest, mil tal oli suur väärtus – selle hõbedat eest võinuks tol ajal osta Venemaa turult 13 head ratsahobust või 22-23 tööhobust või 30 lehma või 532 lammast; samas ainult 4 mõõka.

11 VANDJALA KÜLA

Põhjasõja järel küditati Vandjala küla inimestest tühjaks, sinna toodi asemele ehitustöölisi Venemaalt, et neid rakendada Kadrioru lossi ehitamisel. 1688. aastal elasid külas ainult eestlased, 1744. aastal aga juba ainult venelased. Siiamaani nimetab kohalik rahvas Vandjala küla enamasti Vene külaks.

12 KOSTIVERE ALEVIK

Kostivere alevik on üks kahest alevikust Jõelähtme vallas.

Alevik jääb Tallinn-Peterburi maanteest lõunasse.

Kostivere küla on tekkinud juba muinasajal. Esmakordselt on küla mainitud Taani hindamisraamatus 1241. a. *Kostæueræ* nime all.

Mõisa ja veski olemasolust on teated 1379. aastast.

Küla kadus seoses mõisa maade laiendamisega 18. saj. II poolel. Eesti Vabariigi ajal oli Kostivere riigimõis, mis 1941. a. muudeti sovhoosiks.

Alevikus on mälestuskivi 1941-1944. a. II Maailmasõjas hukkunute mälestuseks. 23. septembril 1983. a. pandi nurgakivi uuele Kostivere koolile. Kostivere kooli eelkäijaks peetakse Jõelähtme kooli. 1687. aastal asutati Jõelähtmes kool, mille esimene õpetaja oli Marten – Forseliuse õpilane. Jõelähtme kool töötas kiriku juures majas. Jõelähtme kooliga olid seotud veel Jägala, Rebala-Ülgase ja Parasmäe-Kostivere koolid.

13 KOSTIVERE MÕIS JA PARK (*Kostifer*)

Mõisa on esmakordselt mainitud 1379. a., mil see kuulus perekond Lechtisele. Mõisa maid rentis pikka aega ja hiljem omandas need Pirit klooster. 17. saj. lõpus omandas mõisa von Brevernite suguvõsa. Hooneterohke mõisaansambel ehitati 1770- tel.

Varaklassitsistlike mõjutustega peahoone asub Jõelähtme jõe kunstlikul saarekesel.

Häärberiesist nelinurkset ehisaeda ümbritsesid tall, tõllakuur ja ait, eemale jäi hulgaliselt teisi majandushooneid. Silmapaistvam neist on 19. saj. lõpus ehitatud viinavabrik. Pärast 1905. a. põlengut omandas mõisa A. von Dehn, kes peahoone enam-vähem vanal kujul taastas.

Kostivere mõisa juures asuv kaaravadega kivisild on üks osa mõisakompleksist. Silla vanuseks on rohkem kui sada aastat.

14 LOOPEALSED

Jõelähtme valla loodusele on omased tüüpilised alvarid ja jääajast pärit rändrahnud. Loopealseteks nimetatakse õhukesemullalisi lubjarikkaid niite. Loopealsete teke ja majandamine on seotud inimtegevusega: puurinde eemaldamise ja koduloomade karjatamisega mitmete sajandite vältel.

15 KOSTIVERE KARSTIALA

Karstiala, mis asub Loo külas, Kostivere ja Jõelähtme vahelisel loopealsel, on omataoliste seas üks Eesti suurim. Jõelähtme jõgi kaob Kostiveres maa alla, voolab salajõena 2,5 km ja tõuseb maapinnale Jõelähtme rahvamaja lähedal. Iseloomulikud on languslehid ja -orud, avalõhed, pisikesed koopad ning suviti kuiv jõesäng. Karstivormid on tekkinud kivimite lahustumise ja erosiooni tagajärjel. Kostivere karstialale jääb „Eesti punasesse raamatusse“ kantud väga haruldase alpi nurmika leiukoht.

RÄNDRAHNUD

Rändrahnud on mandrijääga esialgsest asukohast teisale kandunud kivid, mis paiknevad maapinnal või on mattunud purdsettesse. Rändrahnudelt on võimalik saada väärtuslikku teavet Euroopa mandrijää kandejõu suuruselt, tema liikumise suunast, rahnude järkjärgulise väljasulamise dünaamikast jms. Rahnudes peitub ka teavet kivimite füüsikaliste omaduste kohta. Kuid neil on ka oma emotsionaalne, esteetiline ja kultuuriline külg: rändrahnud rahvapärimestes, muistendites, ajaloomälestistena, ohvrikividena, silmatorkavate loodusharuldustena, tähtsa orientiirina ühetoonilises maastikus.

Jõelähtme vallast on kantud kultuurimälestiste riiklikkusse registrisse 112 kultuse- või ohvrikivi.

16 LIUKIVI

Kostiverest Parasmäe poole minnes kõrgub karjamaa keskel Rebala kaitseala kõige suurem väikeselohuline kultusekivi (kõrgus 3,5 m). Selliseid kive, millele inimene on kulutanud sisse ümmargused lohud, on kaitseala territooriumil 100 ringis. Lohkude tegemise komme oli levinud I at. eKr ning seotud viljakus- ja sigivusmaagia rituaalidega. Kostivere liukivil on olnud rahvapärimeste kohaselt jõud, mis lastetust ravinud. Selleks tuli õnnetul naisel palja tagumikuga kivilt alla sõita.

17 PARASMÄE KÜLA

Parasmäe maadel oli kergem põldu harida, kui põhjapoolsetes külates, sest siin on mullakiht palju paksem. Põhiliselt kasvatati piimakarja, köögi- ja teravilja. Külas oli 2 piimakeldrit, tuuleveski, 2 viljapeksumasinat koos mehhanismidega.

1865.-67. a. ehitati Parasmäele Kostivere mõisa abiga koolimaja. Parasmäe mehed käisid koos laulukooris ja puhkpilliorkestris. 1930-ndatel tegutses Parasmäel Noorte Ühing.

18 ARUARU KÜLA

Külas on raba ja rabajärv, Kiiajärv.

Raba ehk kõrgsoo on tekkinud aastasade ja –tuhandete jooksul soost, kus turbakiht on paksenenud. Raba vesi pärineb peamiselt sademetest.

Tasapisi muutub pinnas kuivemaks ja soo (raba) hakkab metsastuma. Rabas on älveid ja laukaid. Älves on rabas olev märg lohk, kaetud õrna taimestikuga. Vetikakilega kaetud

või taimkatteta älves on mudaälves. Suurema veehulga korral on älves läbimatu. Älvestest võivad areneda turbamudapõhjalised laukad, mis on pruuniveelised rabaveekogud ja laugasjärved. Vaatamata vees hõljuvatest turbaosakestest tingitud vee pruunile värvile on laugaste vesi väga puhas - valge vesiroos kasvab siin nagu omas kodus. Päikesevalguses võib laukajärve vesi suisa imeliselt sinine näida.

Piltidel on Kiijärv suvel, sügisel ja talvel.

Kaemla on talukoht Aruaru külas, mida on mainitud juba 1242. a. I Eesti Vabariigi ajal oli talu üks suuremaid Jõelähtme vallas. Selles talust on pärit endine tippportlane ja praegune spordiveteran Harri Reidma.

19 HALJAVA MÕIS (*Hallinap*)

Raasiku - Jägala maantee 2. km kohalt 300 m lääne pool asub Haljava mõis.

Mõisa peahoone on kahekorruseline kelpkatusega kivihoone arvatavasti 18. sajandi lõpust. Peahoonele lisandusid mitmed kõrvalhooned selle läheduses. Mõisasüdamest ida pool künka otsas asunud tuulik on varemetes.

Peahoone on säilinud väikeste ümberehitustega. Algne kõrge kelpkatuse on asendatud madalama katusega. Hoone tagaosale on lisatud ühekorruseline juurdeehitus.

Kõrvalhooned on kas hävinud või olulises osas ümber ehitatud.

Kolhoosi ajal kasutatud korterite ja kolhoosikeskusena.

20 SAMBU KÜLA

Sambu oli varem Raasiku valla küla. Külas on kivikalmed, mis külarahva jutu järgi ei olegi endisaegsed matmispaigad, vaid lihtsalt põllukivide hunnikud.

Küla läbib kraav, kus voolab Silmaallika vesi ja nii ei jäätu kraavivesi.

Sambu küla Otti talus, mis kunagi oli küla keskuseks, on tänaseni piimakarja kasvatanud 5 põlvkonda. Ühe põllu kõrgemat kohta kutsutakse Seamunnimäeks.

21 PÄRNA HIIEMETS

Ehk ohvrihiis "Pärnamäe" asub Jägala külas Raasiku - Jägala tee ääres. Hiis on arheoloogiamälestis. Ka tänapäeval võib leida kultusekivilt ande, mida külastajad hiide jätavad. Pööripäevadel korraldab Taarausuliste Ühendus "Pärnamäe Hiis" siin rahvakogunemisi. Ühendus hoolitseb ka hiie heakorra eest.

22 JÄGALA MÕIS (*Jaggowall*)

Esmakordselt on Jägala mõisa mainitud 1424. a. Jägalas on П-kujulise põhiplaani ühekorruseline mõisamaja, mis on ehituspõhimõttelt ainulaadne Harjumaa. Mõis on olnud Tallinna piiskopi mõis ja 1723. aastast kroonumõis. Aastatel 1992-2002 asus mõisa peahoones Kalevi Üksik-jalaväepataljoni peastaap. 2003. a. asub territooriumil Kaitseväe Logistikakeskus.

23 KALEVI ÜSIK-JALAVÄEPATALJON

Kalevi Maleva asutajaks oli grupp Tallinna tuntuima spordiseltsi "Kalev" liikmeid eesotsas tollase Eesti Vabariigi piirivalve ülema ja spordiseltsi "Kalev" kauaaegse esimehe lipnik Leopold Tõnsoniga. 1. juulist 1992. a. kuni 2002. a. kevadeni asus pataljon Jägalas, kus eelnevalt oli asunud Nõukogude Armees.

24 RUU MÕIS (*Ruh*)

Mõis oli Jägala karjamõis. Tegeleti ka kalakasvatusega, kuid nüüdseks on tiigid kinni kasvanud. Mõisa maadelt on leitud hulgaliselt münte, vanim on 1630-ndate ¼ rootsi ööri.

Omapäraseid on kunagise mõisniku poolt istutatud erinevad alleed. Mõisa hoonestest ja ka ümbruskonnas kummitab. Peahoone on ümberehitamisel, säilinud on võlvid keldrid. Külal kasvavad Ruu hobukastan ja Ruu tammed.

25 KALEVI-LIIVA

asub Pikanõmme luiteseljandiku kirdepoolses osas ja kulgeb edelast kirdesse. Luiteseljandik on kaetud liigivaese männikuga, jalamil kasvab liigirikas segamets. Kalevi-Liiva kohta on palju muistendeid. Üks neist räägib, et Kalevipoeg tulnud Soomest, kandes kuuehõlma sees ehituse tarvis liiva. Äkki näinud ta suurt härga järve ainsa sõõmuga tühjaks joomas. Kalevipoeg puistanud liiva maha, millest tekkinud liivamägi — Kalevi-Liiva, härg aga saanud Kalevipojalt teenitud karistuse.

26 KALEVI-LIIVA MÄLESTUSMÄRK

Kalevi-Liival, kõrvalise pilgu eest varjatud kohas, hukkasid Saksa võimuorganid aastail 1942–1944 automaadi-valangutega ligi 6000 süütut inimest, lastest raukadeni. Ohvrid toodi loomavagunites Raasiku raudteejaama. Seal eraldati tugevamad ja saadeti töölaagrisse. Mõrvatute seas oli eestlasi, prantslasi, poolakaid, venelasi, tšehhe, juute, mustlasi.

27 KABERNEEME POOLSAAR JA KÜLA

Poolsaar on 2 kilomeetri pikkune, mis põhjas ja loodes jätkub Koipsi ja Rammu saarena. Idarand on suures osas liivane, kohati kivine ja astanguga. Läänerand on põhiliselt liivane, osaliselt männimetsaga kaetud.

1375. aastal toimus siin kokkupõrge eesti ja rootsi kalurite vahel.

Kaberneeme küla mainitakse rootslaste külana aastast 1485.

Edasi loe lk. 18.

28 AUGU SUURKIVI

Augu Suurkivi on rändrahn, mis on 7 m kõrgune ja 26,5 m ümbermõõduga lame kivi. Kivi najale on pandud redel, et sinna ronida ja tantsida. Rändrahn asub endise kaluriküla ja nüüdse suvilaküla, Haapse küla, ranna lehtritaolises lohus ja on looduskaitse all. Küla olla nime saanud Mardiansu taluõuel kasvavate haruldaste haabade järgi. 1544. a. peetakse küla algusaastaks, kui üks siitkandi mees Tallinnas pahateo eest peksa sai.

29 KULLAMÄE KÜLA

Kullamäe nime saamise kohta on mitu lugu. Üks neist räägib Kalevipoja peidetud kullast, teine aga kuldsetest liivaluidetest rannas. Külal on olnud ka samanimeline talukoht, mille hooned on hävinud. Kas nime sai küla talult või vastupidi, pole teada. Täpselt pole teada ka küla algusaega, aga selleks võib pidada 17. saj. keskpaika. Kullamäel on olnud ka aeg, mil küla polnudki, majapidamised kuulusid siis Haapse külla. 1994. a. küla taastati.

Praegu on 8 majapidamist ja endine kaluriküla, kust ka salaviina Soome veeti, kasvab.

Rannast külale vaadates köidavad pilku suured rändrahnud kaldal ja pisikesed majad mändide all. Pildil Monte talu uus hoone. Vanasti peeti selles talus palju pidusid ja kohta kutsuti kohalikuks mängupõrguks.

Küla tänast elujõulisust sümboliseerib kevadeti õitsev sirel Kullamäe talu õuel.

30 IHASALU POOLSAAR JA UITRU SÄÄR

Ihasalu poolsaarel asub kaks kaluriküla: Ihasalu ja Neeme. Poolsaare tipus asub Uitru säär. Säarel on vaatetorn, kust hea ilmaga paistavad Kolga lahe saared.

1939. a. üritas nutikas rahamees Boris Linde leida naftat mitte üksnes Pranglil, vaid ka Ihasalu poolsaarel.

31 NEEME KÜLA

Ihasalu poolsaare tipus asub Neeme küla, mis on asutatud 1580. a.

22. juunil 1996. a. sai Neeme küla esimesena Eestis oma vapi, mille autoriks on Priit Herodes.

Külas asub lasteaed, algkool, kultuurimaja ja raamatukogu.

28. augustil 1992. a. kirjutati alla Venemaa ja Eesti piirivalve esindajate poolt Neeme kordoni üleandmise-vastuvõtmise aktile. Sellest ajast saadik on Neeme Piirivalvekoerte Koolis õpetatud ja koolitatud koerajuhte ning teenistuskoeri.

32 JÕESUU

Jägala jõe suudmealal (Jägala liivikul) esineb kanarbiku ja samblikega kaetud luiteid, kohati koguni lagedaid liivavälju üksikute kidurate mändidega. Jägala jõgi on Põhja-Eesti pikemaid jõgesid (pikkus 103 km), jõgi saab alguse Järva maakonnast Vargamäe-mailt ja suubub Ihasalu lahte. Jõesuus on ripsild, mille pikkuseks on ligikaudu 105 sammu. Ripsild viib golfväljakule, mis avati 2005.a. mais.

33 JÄGALA LINNAMÄGI

Linnamägi, I-II at, asub Jägala jõekäärus, Neeme viiva tee ääres. Eesti suuremaid (pindala 2,8 ha) muinaslinnuseid. Linnamägi asub kõrgel künkal, kolmest küljest piiratud jõega, neljandast, põhjapoolsest küljest, aga valliga. Linnuselt on leitud 7. saj. kuuluv sõrmiksõlg, mis pärineb Ukraina aladelt. Samal kohal on varem olnud muinasasula, seda tõendavad siit leitud leasemed, kamm- ja nörkeraamika (III-II aastatuhat eKr).

34 LINNAMÄE PAISJÄRV

Jägala jõel asuva järve pindala on täisolekul 60 ha, mis on suuruselt viies Harjumaal. Seoses Linnamäe hüdroelektrijaama taastamistöödega, oli paisjärv veest tühjaks lastud.

35 LINNAMÄE HÜDROELEKTRIJAAAM

Hüdroelektrijaam ehitati 1922. a. ja oli täienduseks kilomeeter ülesvoolu asunud puupapivabriku jõujaamale. Nii puupapivabrik kui ka elektrijaam hävisid 1941. a. Linnamäe hüdroelektrijaam oli omal ajal arhitektuuriliselt kauneim tööstusehitis Eestimaal.

2002. aastal taastati hüdroelektrijaam vana elektrijaama eeskujul. Harju maavanem nimetas Linnamäe hüdroelektrijaama taastamise ja käivitamise aasta teoks.

Linnamäe HEJ ja Jägala on olnud võtteplatsiks maailmas tuntud filmile “Stalker”, mille looja oli kuuluis vene kinorežissöör Andrei Tarkovski.

36 MILITAAROBJEKTID

1944. a. alustas Nõukogude okupatsiooniar mee Eesti põhjarannikul sõjaväeobjektide ehitamist. Suurimad objektid Jõelähtme vallas olid Tallinna Kõrgem Poliitiline Ehitussõjakool Jägala, miilitsapolgu linnak Koogi külas ja 92 ha suurune lasketiir asus Jägala jõe lähedal Jägala-Joa külas. Piirivalveüksused paiknesid piki randa Uuskülas, Neemel ja Ihasalus. Ihasalu poolsaarel oli 20 ha suurusel alal ka raketibaas.

37 PUUPAPIVABRIKU KANALID JA BARAKID

Puupapivabrik oli kilomeetri kaugusel hüdroelektrijaamast jõe lähedal, jõe paremal kaldal. Kunagist tööstusettevõtet meenutavad kanalid Neeme suunduva tee ääres. Puupapivabrik hävis 1941. a. Neeme teelt paistavad kunagiste tööliste barakkelamud.

38 JÄGALA JUGA

Juga kuulub Eesti ilusamate jugade hulka. Jõe kõrgus on ca 8 m, laius veerikastel aegadel 60-70 m. Jõe ette on tekkinud 6 m sügavune hiiukirn. Jõe teke algas Antsülusjärve III faasi ajal, kuid intensiivne taganemine algas u. 4500 a. tagasi. Juga taandub kiirusega 17,3 m 100 aasta jooksul ja selle tulemusena on tekkinud 280 m pikkune kanjon. Jõe astangul paljanduvad aluspõhjakihid - peal lubjakivid, all roheline glaukoniitliiv ning pruunikas diktüoneemakilt. Liivakivid kuuluvad vee toimel, ning hiljem vajub ka alt õõnestatud paekivi. Nii on jõe all palju paelahmakaid.

Vee kukkumiskoha juures, kalda all, tekivad suured keerised, mis suunduvad uuesti jõe all kokku.

Jõe peal, paekiviplatool on vesi madal, vanasti käis sealt läbi hobusetee.

Suurvee ajal langeb lai veekangas kohisedes sügavikku, kuivemal aastaajal jääb jõe paremalt kaldalt peaaegu pool süngi kuivaks. Talvel võib näha külmunud jääkardinat. Langeva vee energiat kasutati ära juba 1240. aastal siia ehitatud veski käimapanekuks. Hiljem oli jõe paremal kaldal puupapivabrik.

39 JÄGALA JÕGI

Põhja-Eesti pikemaid jõgesid (pikkus 103 km), saab alguse Järva maakonnast Vargamäemäilt ja suubub Ihasalu lahte. Keskmiselt viib jõgi merre 12 m³ vett sekundis. Tähtsamad parempoolsed lisajõed on Ambla, Tarvasjõgi, Jänijõgi, Mustjõgi ja Soodla. Ainus oluline vasakpoolne lisajõgi on Jõelähtme. Jõelähtme ja Jägala jõe ühinemiskohast pool kilomeetrit ülesvoolu ületab Jägala jõgi klindiserva, moodustades Eesti võimsaima jõe.

Juba 1241. aastal oli Jägala jõel Jõe küla lähikonnas vesiveski, mis on Eesti vanim teadaolev veski. Aastatel 1905–1952 ehitati jõele kuus veejõujaama koguvõimsusega 2290 kW.

40 JÕELÄHTME POSTIJAAM

Vana Tallinn-Narva maantee ääres on kõrts-postijaam olnud tõenäoliselt juba 17. sajandil. Teada on, et 1712. a. rajati siinse kõrtsi juurde kasakate postijaam. Uus, nn. Ruunavere tüüpi postijaamahoone rajati sama kohapeale aastail 1822-24 ja on tänaseni säilinud.

1920 - tel muudeti maja vallamajaks ja on seda tänapäevani.

41 REBALA MUINSUSKAITSEALA KESKUS-MUUSEUM

Peterburi maantee ääres Jõelähtme külas asub Rebala Kaitseala Keskus-muuseum, kus saab tutvuda nii Jõelähtme kui ka iidse Rebala küla ajalooga.

24. septembril 1987. aastal kinnitati Rebala kaitseala põhikiri ja piirid. Jõelähtme mail on tegemist Eesti ühe vanima kultuurmaastikuga, mis on rikas mitmesuguste arheoloogiliste ja arhitektuuriliste objektide poolest.

Samas asub ka Harju maakonna turismiinfopunkt.

42 JÕELÄHTME KIVIKIRSTKALMED

Hilispronksiaegsed kalmed on rajatud 8-7 saj. eKr. Seoses uue Tallinn – Narva maantee ehitamisega aastatel 1982-84 toimusid arheoloogilised päästekaevamised, mille käigus

selgitati välja 36 kivikirstkalmet. Läbikaevatud kalmed “tõsteti” fotoplaani põhjal uue tee kõrvale.

Surnud olid maetud kesksesse kirstudesse peaga põhja suunas, pilk pööratud elu andva päikese poole. Neid ümbritses paekividest ringmüür – justkui tolleaegse inimese maailmamudel: olles ise ringi keskel võis vaid pilguga haarata maailma kättesaamatut silmapiiri. Leide esines kirstudes vähe.

43 JÕELÄHTME RAHVAMAJA

23. veebruaril 1919. a. Jõelähtme Põllumeeste Seltsi peakoosolekul arutati muuhulgas ka Jõelähtme seltside tarvis rahvamaja küsimust. Veel samal aastal ostis vallavalitsus Irust sõjaväebaraki, tõsi küll seda rohkem vallamaja tarvis, mis siis 1923. aastal Jõelähtme algkoolile üle anti. Juba vallamaja ajal lubati ruume kasutada ürituste läbiviimiseks, kooli ajal muutus see tõeliseks seltsielu keskseks kohaks.

44 JÕELÄHTME KIVISILD

Kolme kõrge kaaravaga Jõelähtme kivisild pärineb 1898. aastast. See asub Jõelähtme kiriku ja postijaama vahel vanal Narva maanteel. Saja-aastasest sillast veidi põhja pool tuleb maa-alune Jõelähtme jõgi allikatena maa peale ja voolab nii kuni Jägala jõkke suubumiseni.

45 JÕELÄHTME JÕGI

Jõgi on Jägala jõe vasakpoolne lisajõgi.

Pikkuseks on 46 meetrit ja jõgikond on 321 km². Jõelähtme jõgi algab 10 km Kose alevikust kirdes ja suubub Jägala jõkke joast alamal. Jõgi voolab Kostiverest Jõelähtmeni 2,5 m salajõena maa all. Maa-alune vooluteestik on kuni 0,5 km lai. Jõelähtme jõel veidi enne Jägala jõkke suubumist võib suurvee ajal näha kahemeetrist juga.

46 JÕELÄHTME KIRIK

Puust algkirik rajati arvatavasti taanlaste vallutusperioodil 1220 aastate algul. Kirjalikes allikates mainitakse Jõelähtme Neitsi Maarjale pühitsetud kirikut esmakordselt aastal 1241. Praeguse väljanägemise on kirik saanud kolmes ehitusetapis, omandades lõpuks traditsioonilise “kolmikhüppelise” siluetirühma. Säilinud on mõned väärtuslikud kunstimälestised nagu 1639. a. valminud renessanss-stiilis kantsel ja 1670. a. valmistatud barokkaltar.

47 JÕELÄHTME MÕIS (*Jeg(e)lecht*)

Esimesed teated 1482. a. Jõelähtme mõis oli väikemõis ja klassikalisemaid näiteid, kus hooned paigutusid üle mõisaesise väljaku peahoone vastu. Niiviisi moodustus neljast küljest suletud mõisaõu. 1710. a. mõis kroonumõis. Mõisa hooned on hävinud.

48 JÕELÄHTME MÄLESTUSSAMMAS

Mälestussammas püstitati 1939. a. Jõelähtme kihelkonnast pärit Vabadussõjas ja I Maailmasõjas langenud võitlejate auks. Samba kavandi autor oli Anton Starkopf. Kaunis mälestussammas purustati juba kahe aasta pärast nõukogudemeelsete poolt. Saksa okupatsioonialajal taastatud samba hävitasid uuesti 1944. aastal tagasipöördunud kommunistid. Kolmandat korda püstitati sammas 1992. a. esialgse kavandi järgi.

49 RISTIKANGRUMÄGI JA ELLANDVAHE RÄNDRAHN

Ristikangrumägi asub Jõelähtme kirikust umbes kilomeetri kaugusel ja kunagi avanes seal suurepärase vaade Jägala jõe orule ja suudmealale ning kogu ümbrusele. Nüüd on jõeorg võsastunud.

Mõnesaja meetri kaugusel Jõelähtme kirikust Ristikangrumäe ja Jõesuu rippsilla poole asub looduskaitse all olev Ellandvahe rändrahn, mille ümbermõõt on 32,3 m ja kõrgus 5,7 m. Läheduses on ka parkümmend samaaegset kivikirstkalmet.

50 LAULUKIVI RÄNDRAHN

Laulukivi asub Koila külas soo serval. Kivi on suur ja mõnusa kujuga, kuhu küla neiud ja naised aegajalt kogunesid, et koos laulda. Seal olevat hästi kõlanud.

Soo teises servas on teravatipuline Kuke-Miku rändrahn. See kivi on nime saanud lähedal asuva talu järgi.

51 JÕELÄHTME SURNUAED

Surnuaia muudab omapäraseks see, et kungas, millel kalmistu asub, on kokku kantud kohaliku rahva poolt. Nimelt on mullakiht siinkandis õhuke ja selleks, et mitte hakata haudu paekivisse raiuma, otsustati hoopis mulda juurde vedada.

Surnuaed võeti kasutusele 19. saj. keskpaigas.

52 REBALA KÜLA JA “LASTEKANGRUD”

Rebala küla on sama koha peal eksisteerinud juba 2000 aastat ja säilitanud oma arhailise sumbküla välimuse.

Aastal 1241 oli küla kasutada 8 adramaad. Enam-vähem sellises suuruses on küla püsinud läbi aegade. 1889. a. plaanil on küla maad aetud kruntidesse nii, et talu õued jäid enamasti endisele kohale.

Tänaseni on säilinud mõned 19. saj. lõpus püstitatud rehielamud. Taastatud on mitmed paekivist kiviaiad.

Küla karjamaadelt leiti 1980. a. algul umbes 2000. a. vanused põllulapid. Nende põldude harijad on maetud sinnasamasse, oma põldude juurde.

Kalmed, kõrgemad kohad, on nime saanud ajast, mil karjalapsed armastasid siin kõrgemal kohal mängida, et õigel ajal märgata koju kutsumist.

Rebala küla on teadlaste arvates andnud nime nii muinasmaakonnale kui Tallinna linnale, mille vanem nimekuju oli saksapäraselt Reval.

53 VÕERDLA KÜLA

Võerdla küla on väga väike, sest kaevanduse pealetung sundis inimesi oma taludest lahkuma. Praegu on küllas vaid neli majapidamist.

Küla kutsutakse rohelisteks külaks, sest enne Maardut ja Tallinnat püüab Võerdla pilku just oma suurte põlispuudega.

Ületee talu, mis oli kodanlikus Eestis üks eesrindlikumaid, on nüüd teada sellega, et seal on surnuaed lemmikloomadele.

54, 55 VANA FOSFORIIDIKAEVANDUS JA MAHAJÄETUD TÖÖSTUSMAASTIK

Võerdla, Rebala, Ülgase, Vandjala ja Maardu külades

1980-ndate keskel peatati kaevanduse edasitung Rebala küla peale tänu sellele, et tööstusmaastiku kõrval säilitada Rebala muinaspõllud ja kalmed, mida rahvas tunneb “Lastekangrute” nime all.

Fosforiidikaevandamine lõpetati 1991. a. Aastakümnete jooksul muutis kaevandus kasutamiskõlbmatuks 712 ha maad, hävitas kümneid talusid. Sügavad kanalid, kus

kunagi sõitsid 25 tonnised veoautod maagikoormatega, ja tohutud pinnase hunnikud on maa kurvad tunnistajad, kuid samas ka võrratu vaatepildi pakkujad.

56 HÖBEMÄGI

Kunagi oli meri klindiservale palju lähemal ja sellest ajast kõneleb rahvajutt hõbedalaevast, mis siin tormiga vastu kallast purunenud.

Paik on looduslikult kaunis ja olnud rahvakogunemiste koht juba iidsetest aegadest. Veel 1920-30. aastatel kogunes kevadpühade ajal siia sadu inimesi lähedalt ja kaugelt, isegi Soomest. Tõenäoliselt on siin kunagi ammustel aegadel sooritatud hõbevalge ja muu ohverdamist.

57 MANNIVA KÜLA

Manniva küla teeb ainulaadseks see, et seal on mitu mäge: Loo ja Tihala mägi, Ristimägi ning Vainumägi. Katku järgselt jäi küla tühjaks. Esimesed uued asukad tulid Mõdriku vallast ja neli talu said nime perepoegade järgi: Pärtli, Mardi, Jüri ja Siimu. Viies talu, milles elasid vanad, sai nimeks Vanumäe. Talud olid väikesed ja elatist teeniti nii kalapüügiga kui ka põllupidamisega. Külas on olnud sadam. 2005.a. mais avati Estonian Golf & Country Clubi golfiväljak.

58 ÜLGASE VANA FOSFORIIDIKAEVANDUS

Klindiserva all on osaliselt säilinud Eesti esimese fosforiidi rikastusvabriku (1925-1938) varemed. 1920. a. moodustati osühistu Eesti Fosforiit, mis tootis põhiliselt fosforiidijahu põldude lujutamiseks. Ülgase astangus, ordoviitsiumi liivakivides, paiknesid kahe sõja vahel töötanud, 1921. a. rajatud, fosforiidikaevandused. Ülgase rikastusvabrik läks käiku 1925. a., kuid juba 1938. a. lõpus põles see maha. Nendes kaevanduskäikudes, nn Ülgase koobastes, talvituvad nahkhiired.

59 KOSTIRANNA KÜLA

1920-ndatel aastatel läbis küla Ülgase kaevandusest kunagise sadamani hoburaudtee, mille kaudu viidi fosforiiti laevadele ja sealt edasi välismaale.

60 ÜLGASE KÜLA

Küla asub Ülgase paekaldal, mis on üks osa Põhja-Eesti pankrannikust ja 46 meetrit merepinnast.

Kaljulinast edelas, Karineeme talu õuel kasvab Mustlase tamm, mis on saanud oma nime mustlaste peatuspaiga järgi. Kaheharulise tamme vanuseks arvatakse olevat 600-700 aastat.

61 ÜLGASE MÕIS (*Ilgas*)

Maardu linnast 4 km ida suunas, Jõelähtmele suunduva väikese tee ääres, pankranniku serval, asus Ülgase mõis. Eraldatud Jägala mõisast 1824.

Mõisa peahoone oli pikk ühekorruseline lihtsa välimusega kivihoone, arvatavasti 19. sajandist. Ehitisele lisandus suur hulk kõrvalhooneid, mis asusid peahoonest ja pargist ida pool.

Peahoone on hävinud; veel 1970. aastatel oli ta ümberehitatud kujul säilinud.

Kõrvalhoonetest on säilinud vaid endine elamu, kus nõukogude ajal ja praegugi peetakse loomi, ning kaheosaline kelder.

62 KALLAVERE KÜLA

Taani munkade poolt on 1241. a. siine asustus ülesmärgitud Lillauvere nime all. 1522. a. on küla rootslaste ja sakslaste ümberasumise tõttu nimetatud Rootsi-Kallavereks. Tänapäeval põrkuvad siin kaks kultuurikeskkonda: kiviaedadega ääristatud külatänavad ja hoolitsetud õued külas ning paarsada meetrit eemal suured paneelmajad Maardu linnas. Külas asub Saviranna, mis on saanud nime rannas asuvatest savipaljanditest.

63 UUSKÜLA

Tahkumäe neemelt avaneb vaade Uus-Sadamale.

Külas on põlised tammed, mis viitavad Eesti mandriosa põhjapoolseima tammiku olemasolule.

64 LIIVAMÄE KÜLA

Põllupeenra kivide all on õhuke mullakiht, kus leidub söetükikesi, mis pärinevad esimesest aletamisest. Nende söetükikeste vanuse määramisel saadi vastuseks, et mets on põllu jaoks puhtaks põletatud umbes 3000 aasta eest. Saha-Loo kolme tuhande aasta vanustel põldudel kasvatati nisu, otra ja kaera. Umbrohuna on leitud Maardu järve setete õietolmust ka rukist.

Kuidas siis tol ajal loopealsel põldu peeti? Adraga kündmisel tõmmati paekihist ikka kive lahti, need visati hunnikutesse või laoti peenardesse. Põldudelt on leitud üht-teist asistki: üksikuid potikilde, looma- ja kalaluid, mis võisid siia sattuda põllumehe leivakotist või sõnnikuga väetamisel külast. Põllud jäeti maha umbes paarsada aastat peale ajaarvamise vahetust, misjärel hakati siin karja pidama. Seda tõestavad leiud pikkadest karjaaedadest.

65 IRU KÜLA

I. aastatuhande lõpul ja teise algusel asus Tallinna piiril Iru linnuse lähedal asulakoht, kust on leitud muistseid põllukivihunnikuid, kultusekive, muistne hiiepaik ja rändrahn, mida tuntakse Iru ämmana (praegune on skulptuur ja kolmas).

Linnus on olnud ümbruskonna tähtis sadamakoht, kuhu tuldi laevadega mööda Pirita jõe kaupa tegema. Praegu on linnus Tallinna piirides.

Iru nime mainitakse esmakordselt “Taani hindamisraamatus”

1241. a. kus see esineb *Hirwae* kujul. Sõna hirv on andnud alust ka Pirita jõe vanale nimele: Hirvejõgi. Nendel aegadel oli küla suurus 7 adramaad ja see kuulus lääniisandatele Scharenbekedele.

66 IRU MÕIS

16 aastat pärast Jüriööd, 1359. aastal, kinkis Cristian von Scharenbeke oma Iru valdused Tallinna Pühavaimu seegile (tolleaegne hospital ja vaestemaja). Tollal asus külas vasallimõis. See oli arvatavasti hilisema Vana-Hansu talu kohal, mida vanarahvas vahel ka Hansamõisaks nimetas. Praegune aadress kohal on Iru-Põik 2 ja 4.

67 IRU RAUDTEESILD

Oma asendi tõttu oli Tallinnast itta jääv piirkond sõjaliselt tähtis juba 18. saj. alguses.

Pärast Tallinna kapituleerumist Põhjasõjas alustas Peeter I kaitserajatiste ehitamist Naissaarel, Paljassaarel, Aegna saarel ning Viimsi poolsaarel ja Lool.

Vahetult enne Esimest maailmasõda algasid ümber Tallinna linna võimsad

kindlustustööd – rajati Peeter Suure merekindluse rannapatareisid ja maismaakindlustusi.

Üks tugipunktidest oli ette nähtud Irusse. Üle Pirita jõe ehitati kahele massiivsele kaldasambale toetuv raudteesild. Kaldasambad on säilinud tänini.

68 NEHATU MÕIS (*Nehat*)

Mõis asus praeguses Nehatu külas, Tallinn – Peterburi maantee, Pirita jõe ja Muuga sadamasse suunduva raudtee vahelisel alal. Mõis oli Pirita kloostri karjamõis, Tallinna linnamõis. 1664. a. eraldati Saha mõisast.

Mõisa hoonetest on säilinud kelder ja vesiveski varemed.

69 PIRITA JÕGI

Pirita jõgi algab Kesk-Kõrvemaalt Saarnakõrve küla lähedalt Pususoost ja suubub Pirital Tallinna lahte. Jõgi on 105 km pikk. Pirita jõe vana nimi oli Hirvejõgi.

Kunagi oli jõgi suur ja lai, mida mõõda laevad ülesvoolu Iru linnuseni välja tulid.

Pirita jõel on tähtis koht Tallinna veevarustussüsteemis.

Jõgi on Jõelähtme valla läänepiiriks.

70 PEETER SUURE MEREKINDLUS

Loo alevikus Lepa tee 2, 4, 6 hoonete ümber paiknevad Peeter Suure Merekindluse Iru kaitsepositsiooni kaevikud koos varjenditega.

Nii merekindlus kui ka Loo ühishaud on kantud 01. juunil 1995. a. Kultuurimälestiste riiklikku registrisse.

71 KOLGA LAHE MAASTIKUKAITSEALA

Kolga lahes kaitstakse eeskätt seal asuvatele väikesaartele iseloomulikke maastikke ja kooslusi. Jõelähtme valla territooriumile jäävad neist: Rammu, Koipsi, Rohusi, Umblu, Põhja-Malusi, Vahekari ja Lõuna-Malusi saared. Kuna lahes on valdavad loode tuuled, siis mõjutavad need saarte suurust ja kuju pidevalt.

Kaitsealal on lubatud viibida ja kala püüda, korjata marju ja seeni, randuda ujuvvahenditega, jääda laagrisse ning teha lõket selleks ettenähtud ja tähistatud paikades. Keelatud on inimeste viibimine ja kalapüük Malusi sihtkaitsevööndis 1. jaanuarist kuni 20. juulini; Rammu ja Rohusi sihtkaitsevööndis 1. aprillist kuni 20. juulini.

Mere sügavus Kolga lahes on väga varieeruv. Maksimaalsed sügavused lahe avaosas ulatuvad üle 100 meetri. Rammu, Koipsi ja Malusite vahel on meri viiekümnemeetrine. Teised saared asuvad veidi madalamates vetes. Jääkate tekib lahele vaid väga külmadel talvedel.

72 UMBLU SAAR

Umblu saar (Umbloo, Umblo) on Jõelähtme vallas astuvatest asustatud saarest väikseim, 0,5 ha. Kunagi on saarel olnud üks maja.

73 ROHUSI SAAR

Saart tuntakse ka Rohusaarena. Saare pindalaks on ligikaudu 10 ha ja valdavalt on saar kaetud männimetsaga. Rohusil kasvab 175 liiki taimi. Ainult selle saare ühelt puult võib leida sambliku, mis kasvab veel vaid Aafrikas. Kuidas on see haruldus saarele sattunud, on raske mõista. Võimalik, et randa triivinud laerikuga.

Elamuid ei ole saarel kunagi olnud. Küll aga tegutses 19. saj. alguses saare lõunakaldal kõrts, kuhu käisid mehed nii mandrilt kui ka teistelt saartelt.

74 KOIPSI SAAR

Tuntud ka Koipse saarena. Saar asub Soome lahes, Kaberneeme poolsaart jätkaval veealusel künnisel, suurim kõrgus 7 meetrit ja pindala 33 - 49 ha. Saare suurus muutub seoses veetaseme ja tuulte mõjutustega.

Pinnakate on õhuke, kasvab kadakaid, kukumarju ja kanarbikku. Rebased on end hästi sisse seadnud – nende auke on mitmel pool näha.

Saare asustamisajaks arvatakse aastaid 1795-1800.

Arvatavasti oli 19. saj. keskpaigast asustatud, enne II Maailmasõda oli saarel 7 suitsu ehk talukohta. 1944. a. põgenesid mõned pered Rootsi. Viimased talud jäid tühjaks 1950. aastail seoses piirivalve keelutsooni kehtestamisega. Tänapäeval on endiste talunike järeltulijad loonud saarele oma suvekodud.

75 RAMMU SAAR

Saar asub Soome lahes, Kaberneeme poolsaart ja Koipsit jätkaval veealusel moreenkünnisel. Randa liigestavad maasääred (Kudu-, Pika- ja Vesisäär) ja väikesed lahed (Leetsaare- ja Liivalõugas), siseosas 4 järve, 6 kõrvalsaart (sh. Allu saar, Kuhja-, Laia- ja Lipukari). Saare pindala koos väikesaartega on ligi 100 ha. Saarel on liivapinnas, palju rändrahn, kasvab mände, pihlakaid, pajusid ja kadakaid. Marjadest leidub kukumarju, rootsi kukitsat, jõhvikaid, sinikaid ja mustikaid. Loomadest on põhiasukad rebased, saarele ujuvad ka põdrad ja metssead.

Rammu saare asustuse kohta on teateid aastast 1715, saar on kuulunud Kodosoo mõisale. 1930. aastate lõpus oli Rammu külas 22 kaluriperet, umbes 100 elanikuga. 1924-44. a. tegutses algkool, mis suleti laste vähesuse tõttu. 1923-41. a. peeti erinevatel aegadel kolme poodi. Üht poodi pidas Gustav Lambot. 1928. a. juulis laskis poepidaja maha oma naise ja seejärel iseenda. Lapsed jäid elama. Räägitud on ka sellest, nagu oleks mõned päevad enne õnnetust hakanud nende toa põrandal iseenesest keerlema punase lõnga kera. Mingi aja olevat veerenud üle põranda ja siis jäänud seisma.

Saarel 1852. a. sündinud Isak Klamas õppis Kodosoo mõisa koolis selgeks saksa keele ja oli salakaubavedajatele tõlgiks. Ta jäi vahele ja pidi 14-aastaselt 2 nädalat vanglas istuma. Ei ole teada, kas vangla oli Riias või Saksamaal.

Saarel on kalmistu, mis kuulub Kultuurimälestiste riiklikku registrisse. Saarel asub Titekivi, mis toob lapseõnne neidudele ja naistele, kui nad kivi puudutavad.

1952. a. sundis NSV Liidu piirivalve elanikud saarelt lahkuma ja Rammu jäi asustuseta.

Saarel on kaks vaatetorni, millest avanevad suurepärased vaated Kolga Lahe Maastikukaitsealale.

76 MALUSI SAARED

Saarteahel Kolga lahe ja Soome lahe avaosa piiril, hõlmab Põhja- e. Väike-Malusi, Vahekari I ja II ning Lõuna- e. Suur-Malusi; kokku 10,7 ha, pikkus u. 2 km. Lõuna-Malusile lähim suurem saar on Rammu (6 km edelas), mandril on lähimad Kaberneeme neem (9 km lõunaedelas) ja Leesi rand (9,5 km idas). Põhja-Malusi on liivane, teised saared kruusased. Taimkate on hõre, kuid kasvab ainult Lõuna-Malusil. Seal on ka saarte kõrgeim koht, 6,1 m. Läänerannas on 4 m kõrgune rändrahn, mis on looduskaitse all. Linnustikus on ülekaalus hõbe- ja kalakajakad ning tiirud.

Malusi saarestiku Vahekaril elavad hallhülged.

Lõuna-Malusil on vaatetorn.

KABERNEEME POOLSAAR JA KÜLA

Poolsaar on 2 kilomeetri pikkune, mis põhjas ja loodes jätkub Koipsi ja Rammu saarena. Idarand on suures osas liivane, kohati kivine ja astanguga. Läänerand on põhiliselt liivane, osaliselt männimetsaga kaetud.

Esimene mäрге, mida võiks ühendusse viia Kaberneemega, esineb aastast 1375 rootsi pühaku Birgitta imede kirjelduses. Siis toimus siin kokkupõrge eesti ja rootsi kalurite vahel.

Kaberneeme küla mainitakse rootslaste külana aastast 1485.

Kuni 1694. a. esinevad andmed on nii vähesed, et ei ole võimalik saada mingit kindlat ülevaadet küla arengust ja elust. Kindlad ürikulised andmed algavad aastast 1694, kus dokumentidest ja kaartidest selgub, et Kaberneeme külas oli siis 13 talu.

Kaluriküla areng hoogustus 20. saj. alguses. Hea teenistus kalastusest soodustas küla suurenemist. 1912. a. oli Kaberneemes 16 purjelaeva, 1917-1919 juba 21 purjelaeva.

Kaberneemest on saanud alguse siin kandi laevaehitus. Räämemüük Tallinna algas siit ja samuti munakivide vedu.

Koolitööga alustati külas 1917. a. Arenes ühis- ja seltsitegevus.

Mere lähedal ja kauni männimetsa all asubki endine koolimaja, kus on õppinud kaksikvennad Jüri ja Ülo Tuulikud.

1957. a. Kaberneeme kool suleti.

Küla koostöö ja –käimise traditsioonid katkesid 1944. a. Hetkel kannavad külaelanikuks olemise traditsioone kohalikud pensionärid, kes umbes kümnekesi korrapäraselt kogunevad.

1944. lahkus pool küla elanikkonnast välismaale. Vene okupatsiooni lõpul oli Kaberneeme liidetud Kirovi nim. kalurikolhoosiga.

Kaberneeme on tiheasustusega küla. Kaberneemes elab 93 elanikku. Suvel ja nädalalõppudel Kaberneeme küla kahekordistub tänu hooajaliste elanikele. Kaberneeme külas käib vilgas ehitustegevus: ehitatakse suvekodusid, mis oma kapitaalsuses võimaldavad ka aastaringset elamist.

Külas on raamatukogu, mida peab üleval Jõelähtme vald. Külas on Harju Tarbijateühistu kauplus. OÜ Marriot haldab Kaberneeme sadamat ja sadamahoonet, kus asub külalistemaja ja restoran.

Kaberneemes on loodud küla mittetulundusühing “Kaunis Kaberneeme”, mille eesmärgiks on küla probleemidele lahenduste otsimine ja külaelu taastamine ning elavdamine.

Matkad Jõelähtme vallas

I matk *jalgratta või autoga*

Jägala juga

Jõelähtme ja Jägala jõgede ühinemiskoht

Puupapivabriku barakid ja kanalid

Linnamäe paisjärv

Linnamäe linnus

Linnamäe hüdroelektrijaam

Jägala jõe suudmealal ja ripsild

Ihasalu poolsaar, Uitru säär

Neeme küla

Kaberneeme küla

Augu Suurkivi, Haapse küla

Kalevi-Liiva

Ruu mõis

Jägala juga

II matk - Jõelähtme saared

Võimalik vaid veesõidukiga,

alustades matka Neeme või Kaberneeme sadamast

Rammu koos laidudega

Lõuna-Malusi

Põhja-Malusi

Vahekari

Rohusi

Umblu

Koipsi

III matk *jalgratta või autoga*

Loo

Lagedi mõis

II Maailmasõja ohvrite ühishaud

Saha kabel, küla, mõis

Maardu mõis ja mõisapark

E. Hermaküla sünnikodu koht

Kostivere hõbeaare

Kostivere mõis ja park

Kostivere karstiaala

Jõelähtme kivikirstkalmed

Jõelähtme rahvamaja

Jõelähtme kivisild

Jõelähtme kirik

Jõelähtme mälestussammas

Jõelähtme surnuaed

Rebala küla

Võerdla küla

Endine fosforiidikarjäär

Liivamäe küla

Loo

IV matk jalgrattaga

Kaberneeme küla

Neeme küla
Ihasalu poolsaar, Uitru
Säär
Jägala jõe suudmealal ja rippsild
Ristikangrumägi
Ellandvahe rändrahn
Jõelähtme kirik
Jõelähtme mälestussammas
Jõelähtme kivisild
Jõelähtme rahvamaja
Jõelähtme postijaam, vallamaja
Koogi küla
Jõelähtme ja Jägala jõgede ühinemiskoht
Jägala juga
Jägala-Joa sild
Puupapivabriku barakid ja kanalid
Linnamäe paisjärv
Linnamäe linnus
Linnamäe hüdroelektrijaam
Ruu küla, Ruu mõis
Kalevi-Liiva
Augu Suurkivi, Haapse küla
Kaberneeme

V matk jalgrattaga

Loo

Liivamäe küla rändrahnud
Saha-Loo muinaspõllud
Maardu järv
Vana fosforiidikaevandus ja mahajäetud tööstusmaastik
Võerdla küla
Rebala küla
Saviranna
Rootsi - Kallavere küla
Tahkumäe neem, Uusküla
Teekond läbib Maardu linna ning Viimsi valda ja Tallinna linna
Iru ämm
Iru mõis, Iru küla
Peeter Suure raudteesilla varemed
Nehatu mõis
Peeter Suure merekindluse kaevikud Lool

VI matk jalgratta või autoga

Kostivere

Kostivere mõis ja park
Liukivi
Parasmäe küla
Aruaru küla
Kiiajärv, rabajärv
Seamunnimägi
Haljava mõis
Pärnamäe ohvrihiis
Jägala mõis
Endine sõjaväeosa
Koogi küla
Jägala juga
Jõelähtme postijaam, vallamaja
Jõelähtme kivikirstkalmed
Kostivere karstiala
Kostivere

VII matk jalgrattaga

Jõelähtme kirik

Hõbedamägi
Manniva
Kostiranna
Koljunuki
Ülgase kaevandus ja koopad
Ülgase mõis ja küla
Saviranna
Kallavere küla
Vana fosforiidikaevandus ja mahajäetud tööstusmaastik
Rebala küla ja “lastekangrud”
Jõelähtme surnuaed
Jõelähtme mälestussammas
Jõelähtme kirik

Trükise ilmutamisele aitasid kaasa:

Jõelähtme Vallavalitsus, Loo Hoiu-Laenuühistu, Kaberneeme sadam, Velda Ahman, Sirje Eha, Mall Johanson, Merje Klamas, Margit Kosk, Linda Maisa, Ester Peetrimägi, Margit Pärtel, Taimi Saarma, Valve Stumbur, Liivi Vain, Arvo Lassi, Raivo Mererand, Harri Reidma, Aarand Roos, Albert Rämmeld, Jüri Paavel, Ilmar Sirkas, Raul Tiisaar, Tiit Truuma, perekond Kägo, seltsing Kodukoht Jõelähtme vald

Tänud kõigile!